Ida Musiałkowska

Polityka edukacyjna Unii Europejskiej

Polityka edukacyjna stanowi jeden z elementów polityki społecznej. W państwach Europy Zachodniej polityka społeczna obejmuje trzy podstawowe cele:

- efektywność w wykorzystaniu zasobów,
- rozdział zasobów według słuszności lub sprawiedliwości,
- ochronę indywidualnej wolności.

W ciągu ostatnich lat w Europie cechą nowego wzorca polityki społecznej jest wezwanie do samodzielnego rozwiązywania problemów przez jednostkę chcącą przejąć część zadań państwa, a tym samym dążenie do równowagi pomiędzy działalnością państwa i jednostki.

Obecnie cele polityki społecznej realizowane są za pomocą alokacji rynkowej oraz zaopatrzenia państwowego, przejawiającego się w następujących formach interwencjonizmu państwa: regulacjach prawnych, finansowaniu, produkcji państwowej lub transferach pieniężnych. Wybór metody interwencji uzależniony jest od spełnienia założenia efektywności lub sprawiedliwości społecznej[1]. Państwo stosuje interwencję również w sferze edukacji, która umiejscowiona jest, zgodnie z obowiązującym w większości krajów uprzemysłowionych modelem państwa opiekuńczego, w ramach usług społecznych.

Model państwa opiekuńczego składa się z dwóch zespołów instytucji:

1) zabezpieczenia społecznego (tzn. świadczeń pieniężnych) obejmującego:

- ubezpieczenie społeczne, z którego wypłacane są świadczenia z mocy prawa, z tytułu wcześniejszych składek, dla ochrony przed niedostatkiem finansowym wynikającym z bezrobocia, choroby, starości, inwalidztwa i wdowieństwa;
- pomoc społeczną, przeznaczoną dla osób żyjących w ubóstwie jako wyjątkowej sytuacji krytycznej lub konsekwencji faktu, że osoby te nie są objęte ubezpieczeniami społecznymi, bądź też jako uzupełnienie ubezpieczenia społecznego;

[1] N. Barr, *Ekonomika polityki społecznej*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1993.

2) usług społecznych (tzn. świadczeń w naturze) obejmujących działania w sferach edukacji, opieki zdrowotnej, polityki mieszkaniowej[2].

Niniejszy artykuł dotyczy drugiego zespołu instytucji, a nacisk położony jest na edukację i działania z nią związane. We współczesnym świecie nie można nie doceniać roli edukacji w przygotowaniu społeczeństwa do funkcjonowania w szybko zmieniających się warunkach. W latach 1950 – 1975 kiedy większość gospodarek europejskich odnotowała zrównoważony (a niekiedy – gwałtowny) wzrost gospodarczy, zapotrzebowanie na wykwalifikowaną siłę roboczą wzrosło. We wszystkich państwach EWG pojawił się zwiększony popyt na osoby z wykształceniem minimum podstawowym. Ciągły postęp, rozwój technologii oraz innowacje decydujące o rozwoju gospodarczym wymagają od społeczeństwa umiejętności przystosowania się (również intelektualnego) do zachodzących zmian. Zauważalny jest trend wskazujący na to, że każde kolejne pokolenie jest lepiej wykształcone od poprzedniego, ale nierozwiązany wciąż pozostawał problem adaptacji „starszych pokoleń" do nowej sytuacji. Jest on też jednym z ważniejszych zagadnień poruszanych w krajach Unii Europejskiej. Bezrobocie, które dało o sobie znać ze wzmożoną siłą w latach recesji mającej swoją kulminację w roku 1993, stało się bodźcem dla Unii Europejskiej do zwiększenia nacisku na edukację, a zwłaszcza na kształcenie ustawiczne i przygotowanie zawodowe. Podkreślano także konieczność wydłużenia liczby lat nauki, w celu zapobieżenia wzrostowi bezrobocia wśród młodzieży.

W roku 1993 kształcenie i przygotowanie zawodowe stało się głównym celem strategii zapisanej w *Białej księdze* dotyczącej wzrostu, konkurencyjności i zatrudnienia. Pełni ono podwójną rolę: jako czynnik sprzyjający konkurencyjności oraz składnik aktywnej polityki zatrudnieniowej. Poziom kwalifikacji decyduje nie tylko o produktywności, ale zarazem o dalszym technologicznym i organizacyjnym postępie; przyczynia się także do zwiększenia spójności społecznej.

Jakkolwiek polityka edukacyjna pozostaje w gestii każdego państwa członkowskiego Unii Europejskiej, to Komisja Europejska zdecydowała się zainicjować programy koordynujące polityki poszczególnych państw[3] oraz wprowadziła kolejne zmiany związane z edukacją. W roku 1996 opublikowana została *Biała księga* dotycząca nauczania i uczenia („w stronę ustawicznie kształcącego się społeczeństwa"). Określa ona dwa cele i zadania postawione edukacji:

- ponowne określenie zakresu wiedzy ogólnej – ma ono pomóc współczesnemu człowiekowi orientować się w złożonej sytuacji, w jakiej znajdują się jego region, kraj i nauczyć go dostosowywać się do stale zachodzących zmian gospodarczych i na rynku pracy (poprzez możliwość przekwalifikowania);

[2] N. Barr, op. cit.

[3] *Youth in the European Union – From Education to Working Life*, European Commission, Eurostat, March 1997, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1997.

• dostosowanie w zakresie zatrudnienia – ma na celu uelastycznienie rynków pracy poprzez umożliwienie podejmowania pracy na podstawie „certyfikatów umiejętności", a nie tylko dyplomów uczelni; konieczne jest w związku z tym określenie kryteriów oceny umiejętności[4].

Biała księga zachęca ponadto do zwiększenia mobilności studentów oraz kadry nauczycielskiej i co się z tym wiąże dostosowania uregulowań prawnych, podatkowych i administracyjnych w krajach Unii Europejskiej. Podkreśla także konieczność ścisłej współpracy szkół, centrów badawczych oraz ekonomicznych, której zadaniem jest wymiana informacji o popycie i podaży na pracowników określonych branż.

Każde państwo, jak było wcześniej wspomniane, prowadzi własną politykę edukacyjną. Zagadnienie polityki edukacyjnej wydaje się być problemem ciekawym i aktualnym w Polsce, przeprowadzającej obecnie reformę szkolnictwa. Udowodniono, że ze wzrostem poziomu wykształcenia spada prawdopodobieństwo pozostania bezrobotnym. W przededniu integracji Polski z Unią Europejską szczególnie ważne jest obserwowanie drogi państw członkowskich podczas ich akcesji i korzystanie z ich doświadczeń.

Polityka edukacyjna UE

Wraz z postępem integracji gospodarczej i politycznej, współpraca między państwami członkowskimi Unii Europejskiej w coraz większym stopniu obejmuje kulturę i edukację. Nadal jednak w przeważającej części pozostają one obszarem zarezerwowanym dla narodowej różnorodności i specyfiki.

Wielość i różnorodność rozwiązań edukacyjnych jest wynikiem uwarunkowań historycznych, które oddziałują nadal na systemy szkolne poszczególnych państw, nadając im specyfikę narodową. Wspólne tendencje natomiast wynikają z nowych międzynarodowych uwarunkowań politycznych, gospodarczych i społecznych. Sprzyjają one podejmowanym przez Unię Europejską inicjatywom mającym na celu tworzenie przesłanek europejskiego obszaru edukacyjnego.

Wspólne tendencje

W ostatnich kilku dekadach państwa członkowskie Unii Europejskiej zaczęły stykać się z podobnymi problemami wymagającymi zbliżonych lub analogicznych rozwiązań w dziedzinie oświaty. Wśród tych problemów wymienić można m.in.:

[4] *Biała księga dotycząca nauczania i uczenia*, dostępna przez serwer europa.eu.int.

- kryzys ekonomiczny,
- gwałtowny rozwój technologii i zmiany w organizacji produkcji,
- stałe zagrożenie bezrobociem,
- zmiany w zatrudnieniu i zmiany wykonywanego zawodu (wzrost liczby osób zatrudnionych w sektorze usług, a spadek w rolnictwie i przemyśle; konieczność przekwalifikowywania się pracowników),
- przemiany w strukturze ludności (starzenie się społeczeństw europejskich, spadek liczby urodzeń),
- nasilające się problemy migracji zewnętrznej.

Z ww. problemów wynikają następujące postulaty dla polityki edukacyjnej:

- podwyższania poziomu kształcenia i kwalifikacji zawodowych, w ścisłym powiązaniu z potrzebami rynków pracy
- kompensowania lepszymi kwalifikacjami skutków niżu demograficznego[5].

Przemiany gospodarcze i polityczne nie są jedynymi czynnikami determinującymi występowanie zbieżności w szkolnictwie państw UE. Coraz liczniejsze grupy społeczne we wszystkich krajach dążą do realizacji swych aspiracji edukacyjnych poprzez szerszy ich udział w korzystaniu z placówek oświaty oraz ustalaniu priorytetów polityki edukacyjnej i definiowaniu treści kształcenia.

Zwiększony wpływ użytkowników szkoły na przemiany edukacyjne jest skutkiem:

- decentralizacji i regionalizacji administracji szkolnej;
- szerszego dostępu do oświaty kobiet, mniejszości etnicznych i rasowych;
- większego oddziaływania środowisk gospodarczych na kierunki kształcenia zawodowego.

Z kolei:

- następujący w państwach UE rozwój opieki przedszkolnej,
- tendencja do łączenia szkolnictwa podstawowego i pierwszego cyklu szkoły średniej w jednolitą strukturę wielofunkcyjną i dostępną dla wszystkich,
- ekspansja szkolnictwa ponadobowiązkowego i wyższego,
- walka z analfabetyzmem

dokonują się nie tylko pod presją gospodarki i polityki, ale także są wynikiem prowadzonej przez kraje UE konsekwentnej polityki demokratyzacji oświaty. Przyznanie każdemu obywatelowi prawa do oświaty powoduje, że podejmowane są wysiłki do przezwyciężania niepowodzeń szkolnych, integracji dzieci niepełnosprawnych z pełnosprawnymi, wyrównywania edukacyjnych szans środowisk zaniedbanych, wypełnienia luki między szkolnictwem ogólnym i zawodowym oraz przygotowania młodzieży do życia zawodowego[6].

---

[5] W. Rabczuk, *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej na tle przemian w szkolnictwie krajów członkowskich*, s. 69, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 1994.

[6] W. Rabczuk, op. cit.

Inną tendencją wspólną dla państw UE jest ugruntowanie się przekonania, że edukacja jest dziedziną wymagającą interwencji ze strony władzy państwa. Ruchy decentralizacyjne w systemach szkolnictwa państw UE wskazują, że równie szkodliwe jest nadmierne skupienie władzy decyzyjnej, jak i jej rozdrobnienie. Zauważyć można zatem, że powstaje nowy typ szkolnictwa łączący elementy tradycyjnych typów systemów, tj:

- systemu w zasadzie scentralizowanego – opierającego się na centralnym zarządzaniu szkołami: centralnym finansowaniu szkół, ustalaniu programów kształcenia na szczeblu centralnym oraz kontroli zarządzania szkołą przez urzędników administracji centralnej np.: Włochy, Francja, Grecja;
- systemu scentralizowanego – zregionalizowanego – opierającego się na zasadzie przekazywania części uprawnień władzy centralnej władzy regionalnej (np. podejmowanie własnych decyzji w określonych dziedzinach), np.: Hiszpania, Dania;
- systemu w zasadzie zdecentralizowanego – opierającego się na przekazaniu większości uprawnień władzom lokalnym, np.: Wielka Brytania[7].

W ten sposób coraz powszechniejsze staje się przekonanie, że edukacja jest sprawą całego społeczeństwa, co pociąga za sobą skutki w zakresie przyznawania uprawnień poszczególnym partnerom. Pozwala to zagwarantować pełniejsze prawo do edukacji, dzięki szerszemu uczestnictwu w zarządzaniu oświatą różnych partnerów społecznych: władz lokalnych, administracji szkół, rad rodzicielskich, uczniów, nauczycieli, środowisk lokalnych. Potrzeba demokracji wyróżnia państwa UE zwłaszcza w konfrontacji ze Stanami Zjednoczonymi oraz Japonią.

Wszystkie placówki szkolnictwa publicznego w państwach UE są w zasadzie bezpłatne, a pomoc finansowa dla większości szkolnictwa prywatnego nadaje mu odmienny charakter niż ma ono w szkołach Japonii i USA (różnice w wysokości opłat).

Różnice systemów szkolnych państw Unii Europejskiej

Po przedstawieniu zbieżności w systemach szkolnictwa krajów UE, można skoncentrować się na istniejących pomiędzy nimi różnicach. Systemy te różnią się wciąż:

1) sposobami administrowania placówkami szkolnymi,
2) strukturami szkolnymi,
3) preferencjami dla szkolnictwa ogólnego lub zawodowego,
4) orientacją szkolną,
5) dostępem do szkolnictwa wyższego[8].

[7] W. Rabczuk, op. cit., s. 11.
[8] W. Rabczuk, op. cit., s. 66.

Ad 1. Sposoby administrowania placówkami szkolnymi.

Trudno obecnie znaleźć struktury scentralizowane i zdecentralizowane w czystej postaci. We wszystkich państwach europejskich elementy poszczególnych struktur przenikają się wzajemnie, tworząc nowe bardziej eklektyczne. W większości krajów niegdyś silnie scentralizowanych podejmuje się kroki w kierunku decentralizacji i regionalizacji (np. Hiszpania, Francja, Włochy), a w krajach, w których brak było centralizmu pojawiają się regulacje prawne poszerzające uprawnienia centralnych władz oświatowych (np. poprzez wprowadzenie narodowego programu nauczania i uszczuplanie kompetencji władz lokalnych w Anglii).

W Holandii i Belgii istniejące silne korporacje i stowarzyszenia pozwalają na bardziej swobodne traktowanie inicjatyw ministerialnych (szkoły prywatne przeważają w tych krajach nad państwowymi).

Ad 2. Struktury szkolne.

W szkolnictwie występuje wiele różniących się między sobą modeli. Różnice dotyczą zarówno czasu trwania nauki, jak i samej koncepcji szkoły.

Różnice dotyczące czasu trwania nauki obowiązkowej obrazuje tabela 1.

Tabela 1. Czas trwania obowiązkowego szkolnictwa w państwach UE

Państwo	Wiek rozpoczęcia i zakończenia nauki
Belgia	6 – 18
Dania	7 – 16
Niemcy	6 – 18
Grecja	5 – 14
Hiszpania	6 – 16
Francja	6 – 16
Irlandia	6 – 15
Włochy	6 – 14
Luksemburg	4 – 15
Holandia	5 – 18
Austria	6 – 17
Portugalia	6 – 15
Finlandia	7 – 16
Szwecja	7 – 16
Wielka Brytania	5 – 15

Źródło: *Youth in the EU-From Education to Working Life*, Eurostat, March'97, Office for Official Publications of the European Communities, 1997

Istnieją różne typy szkół podstawowych:

- powstałe z połączenia szkół podstawowych i przedszkoli, np. w Holandii 8-letnie Basisscholen;

- tworzące jednolitą strukturę w wyniku niewyodrębniania szkoły podstawowej i pierwszego cyklu szkoły średniej, np. duńska Folkeskole trwająca 9 – 10 lat czy 8-letnia hiszpańska Educación General Básica;
- szkoły podstawowe „czystej postaci" nie łączone z przedszkolami ani szkołą średnią np. 4-letnia niemiecka szkoła podstawowa.

Również szkolnictwo średnie jest niejednolite zarówno w organizacji, jak i treści kształcenia. Pośród szkół średnich drugiego cyklu wyróżnić można szkoły:

- poliwalentne – oferujące wykształcenie ogólne, techniczne lub zawodowe umożliwiające uzyskanie matury (Włochy, Belgia, Holandia);
- o charakterze akademickim – nastawionym głównie na kształcenie przygotowujące do podjęcia studiów wyższych (Wielka Brytania, Niemcy).

Kształcenie zawodowe stanowi w jednych państwach integralną część systemu szkolnego, a w innych funkcjonuje na jego peryferiach (Niemcy, Wielka Brytania)[9].

Ze względu na występowanie wysokiej stopy bezrobocia wśród młodzieży priorytetem polityki edukacyjnej stawało się coraz częściej poszukiwanie takich rozwiązań, które umożliwiałyby bardziej skuteczne przygotowanie młodzieży do życia aktywnego. Pojawiły się różne inicjatywy zmierzające do rozwijania i wzmacniania kształcenia zawodowego. Priorytetami stało się:

- polepszenie jakości kształcenia zawodowego,
- zwiększenia liczby uczniów w szkolnictwie zawodowym,
- polepszenie dostosowania kwalifikacji na potrzeby rynku pracy,
- podnoszenie poziomu kwalifikacji[10].

Ad 3. – 5. Preferencje dla szkolnictwa ogólnego lub zawodowego. Orientacja szkolna. Dostęp do szkolnictwa wyższego.

Rewolucja technologiczna i zmiany zachodzące na rynku pracy rodzą potrzebę częstego przekwalifikowywania się oraz coraz wyższych kwalifikacji pracowniczych. Coraz bardziej zaciera się różnica między kształceniem zawodowym, technicznym a ogólnym. Kierunki ogólne uwzględniają w swych programach rozwój zdolności związanych ze światem kultury technicznej i technologicznej. Jednym z priorytetów edukacyjnych staje się kwestia upowszechnienia tzw. wykształcenia podstawowego (uzyskiwanego w szkole obowiązkowej), które odpowiadałoby wielorakim potrzebom współczesnych społeczeństw. Istnieją jednak poważne przeszkody, ponieważ:

- znaczny procent młodzieży kierowany jest do szkół zawodowych w wyniku negatywnej selekcji,
- znaczny odsetek młodzieży w okresie skolaryzacji obowiązkowej i nadobowiązkowej nie osiąga zadowalających rezultatów[11].

[9] W. Rabczuk, op. cit., s. 29.
[10] W. Rabczuk, op. cit., s. 32.
[11] W. Rabczuk, op. cit., s. 42.

„Przykładowo Niemcy, Holendrzy, Luksemburczycy wcześnie kierują do szkół zawodowych młodzież, którą uważają za niezdolną do pomyślnego kontynuowania nauki w długim cyklu szkolnictwa ogólnego. Oceny ucznia determinują jego orientację zawodową. W przeciwieństwie do nich Dania, Wielka Brytania i Włochy za jedyny rzeczywisty cel uważają kształcenie ogólne. Tę sytuację odzwierciedlają także treści nauczanych w krajach UE przedmiotów. Wprawdzie przedmioty, których naucza się w krajach UE, są w zasadzie wszędzie takie same, to ich treści różnią się między sobą. Przykładowo znaczenie przypisywane przedmiotom humanistycznym w krajach »łacińskich« wiąże się z silną tradycją kulturową. Ta tradycja humanistyczna tłumaczy słabość włoskich liceów przyrodniczo-matematycznych czy trudności i opory brytyjskiego drugiego cyklu szkoły średniej w jej otwarciu się na kierunki techniczne. W krajach Europy Północnej: Danii, Holandii, Niemczech szczególna ranga nadawana jest naukom ścisłym. W krajach tych kultura zawodowa, mająca ułatwić przejście do życia zawodowego jest uprzywilejowana w stosunku do kultury ogólnej uznawanej w większym stopniu za sferę osobistą”[12]. Orientacja oraz tradycje poszczególnych krajów wpływają też na fakt, że różna jest liczba osób kontynuujących naukę po szkole obowiązkowej: w Wielkiej Brytanii 60% młodzieży przerywa naukę po jej ukończeniu a w Luksemburgu – 12%.

Obserwacja strategii orientacji pozwala dostrzec dwie, z pozoru przeciwstawne tendencje:

- Wzrastające zapotrzebowanie na lepsze wykształcenie i wyższe kwalifikacje prowadzi do wydłużania czasu nauki szkolnej (w cyklu kształcenia ogólnego).
- Potrzeby sektorów gospodarki i usług skłaniają do hamowania napływu uczniów do szkolnictwa ogólnego, przewartościowania treści i sposobów kształcenia zawodowego i technicznego i dostosowania go do wymogów rzeczywistości społeczno-gospodarczej[13].

Prowadzi to do tworzenia wspólnego cyklu kształcenia ogólnego lub przeciwnie do różnicowania cyklu kształcenia ogólnego, przez wprowadzanie do jego treści elementów technologicznych i składników zawodowych.

Konieczne jest także polepszanie jakości kształcenia zawodowego, podnoszenie poziomu kształcenia ogólnego i zapewnienie wszystkim uczniom warunków gwarantujących wysoki poziom tzw. wykształcenia podstawowego.

Szkolnictwo wyższe

Sektor szkolnictwa wyższego wobec przemian dokonujących się w szkolnictwie ogólnym i zawodowym wydaje się pozostawać na uboczu. W ostatnich dziesięcioleciach charakteryzował się on dynamiką rozwoju. Stale narasta odsetek stu-

[12] W. Rabczuk, op. cit., s. 68.
[13] W. Rabczuk, op. cit., s. 42.

dentów (zarówno kobiet, jak i mężczyzn), a obok istniejących dyscyplin naukowych pojawiły się nowe.

Ekspansja sektora uniwersyteckiego była wynikiem nie tylko powstawania nowych uniwersytetów, lecz również nowych form szkolnictwa wyższego. Zróżnicowanie struktur pomaturalnych dało początek formom szkolnictwa wyższego o charakterze bardziej praktycznym i zawodowym niż uniwersytety. Obok kierunków o długim cyklu kształcenia – uniwersytetów, wielkich szkół" (Francja), politechnik (Anglia) – rozwinęły się formy o krótkim cyklu kształcenia dwu-, trzy- i czteroletnie. Jest to uważane za najpoważniejszą zmianę szkolnictwa wyższego od reform uniwersytetów w XIX wieku.

Wyróżnia się trzy modele szkolnictwa wyższego:

- binarny – polegający na tworzeniu nowych uczelni poza tradycyjnym sektorem uniwersyteckim; Niemcy, Wielka Brytania;
- uniwersytecki zintegrowany – charakteryzujący się tworzeniem w ramach tradycyjnych uniwersytetów programów umożliwiających otrzymanie dyplomu w „cyklu krótkim"; Hiszpania, Szwecja;
- sfragmentaryzowany – odznaczający się rozproszeniem instytucjonalnym szkolnictwa wyższego i słabością sektora uniwersyteckiego w stosunku do innych sektorów szkolnictwa wyższego; Francja[14].

Szkolenia zawodowe i kształcenie ustawiczne

W dobie globalizacji i internacjonalizacji ważne jest rozpoznawanie zapotrzebowania nie tyko na rynkach krajowych, ale także harmonizowanie systemów szkoleń dla pracowników, mających ułatwić im podejmowanie pracy także poza granicami kraju.

Obok form kształcenia uniwersyteckich i nieuniwersyteckich (np.: politechniki) pojawił się też tzw. „sektor trzeci". Składają się na niego różnorodne formy kształcenia ściśle zawodowe, organizowane i finansowane przez organizmy i przedsiębiorstwa prywatne. Są to szkolenia zawodowe i kształcenie ustawiczne. W niektórych państwach ruch ten wspierany jest przez władze publiczne.

Istniejąca dyferencjacja jest rezultatem sytuacji ekonomicznej, zmian technologicznych, odpowiedzią na konieczność wyrównywania szans edukacyjnych. Kształcenie ustawiczne odbywa się w ciągu całego życia i pozwala na podnoszenie kwalifikacji i dostosowanie się do zmian zachodzących podczas życia zawodowego. Cele kształcenia ustawicznego są następujące:

- pogłębianie wiedzy, np.: uzyskanie stopnia doktorskiego, studia podyplomowe;

[14] W. Rabczuk, op. cit., s. 58.

- poszerzanie wiedzy: kształcenie w różnych dziedzinach w celu podniesienia kwalifikacji;
- dostosowywanie wiedzy do popytu w danym sektorze rynku pracy;
- aktualizowanie wiedzy poprzez uczestnictwo w kursach;
- zastępowanie wiedzy: ponowne szkolenia, reorientacja oraz szkolenia zawodowe[15].

Istnieje wiele form przeprowadzania kształcenia ustawicznego. Są to:

- kursy,
- szkolenia w miejscu pracy,
- konferencje,
- zmiana stanowisk pracy,
- samokształcenie[16].

Bogactwo form szkolnych, wielość narodowych rozwiązań edukacyjnych stanowią zachętę do wymiany informacji i doświadczeń. Liczne inicjatywy edukacyjne różnych instancji Unii Europejskiej sprzyjają utrwalaniu i poszerzaniu kontaktów państw członkowskich UE oraz tworzą nowe możliwości współpracy.

Prawne i instytucjonalne formy współpracy państw Unii Europejskiej w dziedzinie edukacji

Akty prawne ustanawiające Wspólnoty Europejskie nie zawierają postanowień odnoszących się bezpośrednio do edukacji. Wspólnoty Europejskie nie zagwarantowały sobie w traktatach rzymskich z roku 1957 żadnych kompetencji w tej dziedzinie, uznając ją za dziedzinę narodową ściśle związaną z kulturą i tradycją poszczególnych państw członkowskich. W latach siedemdziesiątych zaczęto odczuwać potrzebę współpracy w dziedzinie edukacji, jednakże nadal postulowano utrzymanie autonomii w jej zakresie.

Niedostatek postanowień prawnych wymuszał skomplikowane interpretacje, do których uciekały się instancje wspólnotowe. Kształcenie zawodowe jest przedmiotem zainteresowania Wspólnot Europejskich o tyle, o ile może przyczyniać się do harmonijnego rozwoju gospodarek narodowych i wspólnego rynku (art. 128 Traktatu rzymskiego ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą)[17].

Jedyne postanowienia przyznające Wspólnotom w wyraźny sposób niektóre uprawnienia w zakresie szkolnictwa dotyczą imigracji i swobodnego przemieszczania się pracowników na obszarze Wspólnoty.

---

[15] *Vocational education and training in Spain*, s. 61.
[16] *Key Data on Vocational Training in the European Union*; Eurostat, 1997.
[17] W. Rabczuk, op. cit., s. 73.

Wspólnota Europejska z czasem zaczęła definiować niektóre pojęcia, np.: „kształcenie zawodowe rozumiane jest jako wszelka forma kształcenia przygotowująca do wykonywania specyficznych funkcji i zawodu"[18].

Kształcenie zawodowe wymienione w artykule 128 Traktatu EWG nie mogło być podstawą do tworzenia prawa w dziedzinie szkolnictwa ogólnego, które nie przygotowuje bezpośrednio do specyficznego zawodu, a przez to nie mieści się w definicji kształcenia zawodowego. Trybunał Sprawiedliwości orzekł natomiast, że szkolnictwo wyższe jest częścią szkolenia zawodowego, co pozwoliło wprowadzić szkolnictwo wyższe do postanowień Jednolitego Aktu Europejskiego, w ramach szkolnictwa zawodowego[19]. W ten sposób stało się możliwe włączenie znacznej części szkolnictwa w zakres kompetencji Wspólnot Europejskich i podjęcie przez nią różnych programów w tej dziedzinie (np.: ERASMUS, COMETT, MŁODZIEŻ DLA EUROPY), a także uruchomienie określonych funduszy.

W Maastricht (grudzień 1991 r.) szefowie państw i rządów „dwunastki" byli zgodni co do potrzeby wprowadzenia zmian do traktatu EWG w celu wzmocnienia europejskiego wymiaru edukacji. Uznali jednak, że każdy kraj pozostaje całkowicie niezależny w swej polityce szkolnej, a każdy system zachowuje swoje specyficzne cechy. Proponowane środki to pomoc i programy wspólnotowe, a nie ustawy, które miałyby harmonizować lub standaryzować systemy szkolne. W dziedzinie edukacji, kształcenia zawodowego i młodzieży art. 126 Traktatu z Maastricht wprowadza pojęcie subsydiarności, której celem jest współpraca między państwami członkowskimi i, w razie potrzeby, wspieranie i uzupełnianie ich działań.

A oto brzmienie całości artykułu 126:

1. Wspólnota przyczynia się do podnoszenia poziomu oświaty, zachęcając państwa członkowskie do współpracy i, jeśli to konieczne, wspierając i uzupełniając ich działalność, jednocześnie całkowicie respektując odpowiedzialność państw członkowskich za treści nauczania, organizację systemów oświatowych i ich różnorodność kulturową i językową.

2. Działalność Wspólnoty ma na celu:

- rozwój europejskiego wymiaru oświaty, zwłaszcza poprzez nauczanie i rozpowszechnianie języków państw członkowskich;
- popieranie wymiany studentów i nauczycieli, między innymi poprzez zachęcanie do uznawania na uczelniach dyplomów i okresów studiów;
- wspieranie współpracy pomiędzy instytucjami oświatowymi;
- rozwój wymiany informacji i doświadczeń w kwestiach wspólnych dla systemów oświatowych państw członkowskich;

---

[18] C. Barnard; *The Treaty on European Union, Education and Vocational Training*, [w:] *Aspects of Education and the European Union*. Wyd. David Phillips, Oxford Studies in Comparative Education, Vol. 5(2) 1995.

[19] W. Rabczuk, op. cit., s. 73.

- popieranie rozwoju wymiany młodzieży i wymiany instruktorów społeczno-oświatowych;
- popieranie rozwoju kształcenia zaocznego.

3. Wspólnota i państwa członkowskie sprzyjają współpracy z krajami trzecimi i właściwymi organizacjami międzynarodowymi zajmującymi się oświatą, a zwłaszcza Radą Europy.

4. Aby przyczynić się do osiągania celów wymienionych w niniejszym artykule, Rada:

- działając zgodnie z procedurą określoną w artykule 189b, po zasięgnięciu opinii Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, stosuje działania pobudzające, z wyłączeniem jakiejkolwiek harmonizacji ustaw i innych przepisów państw członkowskich;
- działając kwalifikowaną większością głosów, na wniosek Komisji, uchwala zalecenia[20].

Drugi artykuł – 127 Traktatu z Maastricht – dotyczący edukacji, kształcenia zawodowego i młodzieży brzmi:

1. Wspólnota realizuje politykę kształcenia zawodowego, wspierającą i uzupełniającą działalność państw członkowskich, jednocześnie w pełni respektując odpowiedzialność państw członkowskich za treści i organizację kształcenia zawodowego.

2. Działalność Wspólnoty ma na celu:

- ułatwienie przystosowania się do zmian w przemyśle, zwłaszcza poprzez kształcenie zawodowe i przekwalifikowywanie;
- podnoszenie poziomu kształcenia zawodowego początkowego i ustawicznego w celu ułatwienia integracji zawodowej i reintegracji na rynku pracy;
- ułatwianie dostępu do kształcenia zawodowego i popieranie mobilności instruktorów i uczniów, zwłaszcza młodzieży;
- pobudzanie współpracy w zakresie kształcenia pomiędzy instytucjami oświatowymi lub instytucjami szkolenia zawodowego a przedsiębiorstwami;
- rozwój wymiany informacji i doświadczeń w kwestiach wspólnych dla systemów kształcenia państw członkowskich.

3. Wspólnota i państwa członkowskie sprzyjają współpracy z krajami trzecimi i właściwymi organizacjami międzynarodowymi w zakresie kształcenia zawodowego.

4. Rada, działając zgodnie z procedurą określoną w artykule 189c, po zasięgnięciu opinii Komitetu Ekonomiczno-Społecznego, stosuje środki przyczyniające się do osiągania celów wymienionych w niniejszym artykule, z wyłączeniem jakiejkolwiek harmonizacji ustaw i innych przepisów państw członkowskich[21].

---

[20] Traktat o Unii Europejskiej, z Maastricht 7.02.1992, rozdz. 3.

[21] Traktat o Unii Europejskiej, z Maastricht 7.02.1992, rozdz. 3.

Również Traktat o Unii Europejskiej doczekał się zmian i tak Traktat Amsterdamski z roku 1997 stanowi, że wspólnota powinna:

- przyczyniać się do podnoszenia jakości edukacji poprzez akcje wspierające i uzupełniające podejmowane przez państwa członkowskie z pełnym poszanowaniem kulturowego i językowego zróżnicowania systemów szkolnictwa istniejących w tych państwach (art. 149),
- implementować politykę kształcenia zawodowego w podejmowane przez państwa członkowskie działania w tym zakresie (art. 150)[22].

Polityka wspólnotowa w zakresie edukacji koncentruje się na wyborze programów, kryteriów subwencjonowania i przyznawania budżetu. Niektóre inicjatywy podejmowane są w ramach Europejskiego Funduszu Socjalnego lub pomocy dla krajów spoza Unii (PHARE dla Europy Środkowowschodniej, ANASE – Stypendialny Program Europejski dla krajów azjatyckich), inne jako działania w dziedzinie szkolnictwa jako takiego.

Mechanizmy i instrumenty prawne współpracy edukacyjnej

Istnieje kilka poziomów współpracy Unii Europejskiej w zakresie edukacji:

- gromadzenie informacji i działalność dokumentacyjna UE (głównie sieć EURYDICE);
- kongresy, seminaria, kolokwia umożliwiające ekspertom, politykom i planistom wymianę poglądów i informacji;
- finansowanie programów pilotażowych, które poprzez prowadzenie eksperymentów przyczyniają się do powstawania nowych idei[23].

W sferze edukacji wydawane są:

- rezolucje Rady Unii Europejskiej – nie mają charakteru wiążącego dla adresata rezolucji,
- dyrektywy – są to wiążące dla państw członkowskich akty prawne, w których ramach powinny one podejmować procesy legislacyjne, w celu osiągnięcia wyznaczonych celów,
- zarządzenia – stosowane bezpośrednio i w całości we wszystkich państwach członkowskich UE (np. zarządzenie z roku 1968 dotyczące pobierania nauki przez dzieci imigrantów z krajów członkowskich)[24].

---

[22] *Education – Trainig – Youth. Current status and outlook*; http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c00003.htm.

[23] W. Rabczuk, op. cit., s. 76.

[24] D. Lasok, *Zarys prawa Unii Europejskiej*, TNOiK, Toruń 1995.

Kompetencje edukacyjne instytucji Unii Europejskiej

W ramach Unii Europejskiej istnieją różne instancje, do których kompetencji należy edukacja. Są to:

- Komitet ds. Edukacji powstały w roku 1974, w którego skład weszli przedstawiciele państw członkowskich i Komisji Wspólnot Europejskich; przedkłada on sprawozdania ministrom edukacji zbierającym się regularnie w Radzie Ministrów.
- Służby w ramach Komisji Europejskiej: Dyrekcja Generalna XXII zajmująca się edukacją, kształceniem i młodzieżą; nadzoruje i prowadzi programy wspólnotowe; oddział sieci EURYDICE gromadzący informacje dotyczące różnych struktur organizacyjnych za pośrednictwem oddziałów narodowych i przekazujący dane o polityce edukacyjnej UE i krajów członkowskich instancjom rządowym, organizacjom pozarządowym i zainteresowanym osobom prywatnym;
- CEDEFOP (Europejski Ośrodek Rozwoju Kształcenia Zawodowego) działający na zlecenie Komisji; prowadzi bank danych i informacji niezbędnych do analizy warunków przygotowania do różnych zawodów.
- IFAPLAN (Instytut ułatwiający przejście młodzieży ze szkoły do życia zawodowego) koncentruje się na przejściu ze szkoły do życia dorosłego i zawodowego.
- Council for Education Technology dotyczy nowych technologii kształcenia.
- INTERACT (Instytucja Pomocy Niepełnosprawnym) zajmuje się integracją niepełnosprawnych.
- Pädagogischer Austauschidienst organizuje pobyty studyjne dla administracji szkolnej.
- Eksperci wykonujący badania na zlecenie Komisji[25].

Ewolucja polityki edukacyjnej

W zakresie działalności edukacyjnej Unii Europejskiej wyróżnić można trzy zasadnicze fazy.

Pierwsza z nich obejmuje lata 1974 – 1986 i charakteryzuje się działaniem obejmującym wymianę informacji poza ramami traktatu oraz współpracę w zakresie skromnych projektów o niewielkich nakładach finansowych. W pierwszych latach istnienia „wspólnego rynku" państwa członkowskie zajmowały się

[25] W. Rabczuk, op. cit., s. 77–78.

integracją gospodarczą. Problematyka edukacji i kultury pojawiła się w latach 1969 – 1974. W roku 1973 w ramach komisji Wspólnot Europejskich powstał sektor badań, nauki i edukacji, a w 1974 utworzono Komitet Edukacji, który miał opracować program działania w zakresie edukacji i przygotowywać posiedzenia ministrów edukacji.

W roku 1976 Rada Ministrów Edukacji przyjęła program działań obejmujący sześć tematów:

- lepsze wzajemne poznanie europejskich systemów edukacyjnych;
- stworzenie dogodniejszych warunków dla kształcenia ogólnego i zawodowego pracowników – migrantów i ich dzieci;
- gromadzenie podstawowej dokumentacji i statystyki;
- współpracę w dziedzinie szkolnictwa wyższego;
- rozwój nauczania języków obcych;
- równość szans w zakresie dostępu do wszystkich form szkolnictwa.

Dodano też do programu:

- polepszenie przygotowania młodzieży do pracy zawodowej i ułatwianie jej przejścia ze szkoły dożycia aktywnego[26].

W związku z nasilaniem się bezrobocia priorytetową rangę nadano szkolnictwu zawodowemu i wyższemu.

Druga faza obejmuje lata 1986 – 1990 i charakteryzuje się inicjowaniem i realizowaniem licznych akcji i programów specyficznych, przyjętych na mocy traktatu EWG, m.in.: COMETT, ERASMUS, LINGUA, MŁODZIEŻ DLA EUROPY.

Programy te kierowane były do uczniów szkół zawodowych i studentów szkół wyższych. Miały one na celu dokonywanie zmian w systemach szkolnictwa i kształcenia w państwach członkowskich poprzez:

- wymianę doświadczeń, innowacje oraz zacieśnianie więzów pomiędzy uniwersytetami i przemysłem;
- nauczanie języków obcych.

Od roku 1994 zaczęła następować kolejna (trzecia) faza ewolucji działań Unii Europejskiej dotyczących edukacji. W tymże bowiem roku Komisja Europejska dokonała reorganizacji i poszerzenia zakresu działalności w tej dziedzinie. Liczne istniejące do tej pory programy zostały zastąpione trzema wieloletnimi programami, dysponującymi większymi budżetami:

- SOCRATES;
- LEONARDO DA VINCI;
- MŁODZIEŻ DLA EUROPY III.

Programy te stosowane były w latach 1995 – 1999. Wszystkimi programami zarządza Dyrekcja Generalna XXII do spraw Edukacji, Szkolenia i Młodzieży.

[26] W. Rabczuk, op. cit., s. 80.

Skierowane są one do wszystkich państw członkowskich UE, państw Europejskiego Obszaru Gospodarczego, Cypru, Malty i stowarzyszonych z UE państw Europy Środkowej i Wschodniej.

Propozycje na lata 2000 – 2006

Dostosowując się do zachodzących zmian i rozwoju nowych technologii, Komisja Europejska zdecydowała się na podjęcie działań zmierzających do inwestowania w czynnik ludzki i zapewnienia możliwości zdobywania nowych kwalifikacji, poszerzania horyzontów i umiejętności dostosowywania się do otoczenia. Przyjęta w roku 1995 *Biała księga „Nauczanie i uczenie się: w stronę uczącego się społeczeństwa"* zakłada przygotowanie do stawienia czoła wyzwaniom XXI wieku w zakresie edukacji i szkolenia. 29 maja 1997 roku Komisja przyjęła dokument zawierający opis proponowanych inicjatyw, spośród których najważniejszą wydawało się być stworzenie „szkół drugiej szansy" mających na celu reintegrację młodzieży, która nie uzyskała w trakcie nauki odpowiedniego przygotowania zawodowego i kwalifikacji. Projekt ten realizowany jest we współpracy z odpowiednimi ministerstwami państw członkowskich.

Komisja Europejska podjęła się także przeanalizowania problemów związanych z przemieszczaniem się nauczycieli i młodzieży na terenie wspólnoty. *Zielona księga* z roku 1996 o przeszkodach w ponadnarodowej mobilności zakłada kilka możliwych sposobów usunięcia istniejących przeszkód (administracyjno-prawnych, socjo-ekonomicznych, językowych i innych).

Parlament Europejski w celu zapewnienia usunięcia tych przeszkód zaproponował wprowadzenie karty studenta (ucznia) europejskiego, która miałaby umożliwić korzystanie z przywilejów i udogodnień na terenie całej Unii Europejskiej, a nie wyłącznie w kraju pochodzenia studenta.

Od roku 1997 wszystkie programy wspólnotowe dotyczące edukacji, kształcenia i młodzieży zaczęły stopniowo obejmować państwa Europy Środkowej (Węgry, Czechy i Rumunię) i Cypr, a wkrótce potem Polskę, Słowację, Łotwę, Estonię, Litwę, Bułgarię i Słowenię.

We wszystkich badaniach skierowanych na poprawę integracji zawodowej i wzrostu zatrudnienia pracowników europejskich Komisja Europejska kładła nacisk zarówno na kształcenie młodzieży, jak i na kształcenie ustawiczne (*Biała księga – kształcenie ustawiczne*). 12 listopada 1997 r. w dokumencie „W stronę Europy wiedzy" Komisja wskazała wytyczne przyszłych działań w zakresie szkolnictwa, kształcenia zawodowego i młodzieży na lata 2000 – 2006. Mają one przyczynić się do budowania otwartego i dynamicznego Europejskiego Obszaru

Edukacyjnego, który pozwoli jego obywatelom na ciągłe aktualizowanie swej wiedzy i da możliwości znalezienia pracy, a zarazem posłuży jako ramy procesu konsolidacji obywatelstwa europejskiego. Zostało to podkreślone na szczycie Rady Europejskiej w Helsinkach w roku 1999[27].

Komisja odniosła się również do zagadnień informatyki i Internetu, przyjmując odpowiednie dokumenty, o których mowa będzie w odrębnej części artykułu.

Programy UE

W zakresie edukacji, kształcenia zawodowego i młodzieży prowadzi się programy wspólnotowe. Są to w latach 2000 – 2006:

1. Program SOCRATES

Komisja Europejska zdecydowała się wprowadzić program SOCRATES jako kontynuację programów działających od roku 1987 (ERASMUS, LINGUA, ARION, EURYDICE). Skierowany jest on do studentów, nauczycieli oraz związków i stowarzyszeń nauczycieli, uczniów i rodziców, władz lokalnych, menedżerów i organizacji pozarządowych (NGO) zaangażowanych w projekty.

Komisja współpracuje przy jego realizacji z UNESCO, OECD (Organizacja Gospodarczej Współpracy i Rozwoju) i państwami spoza UE.

Budżet przewidziany na okres 1995 – 1999 wyniósł 850 milionów ECU. Zapewnił on stypendia około 275 000 obywateli europejskich: studentom i kadrze uniwersyteckiej, uczniom, nauczycielom, dyrektorom i politykom związanym ze sferą edukacji. Objęto nim ok. 1500 uniwersytetów, 8500 szkół i 500 projektów ponadnarodowych dotyczących wymiaru europejskiego edukacji, poprawy jakości nauczania na wszystkich szczeblach.

W latach 2000 – 2006 rozpoczęła się druga faza programu – SOCRATES II. Kładzie on nacisk na kształcenie przez całe życie i integrację ze światem pracy.

Cele programu:

- wzmocnienie „europejskiego wymiaru" edukacji na wszystkich poziomach i ułatwianie ponadnarodowego dostępu do źródeł edukacyjnych w Europie;
- promowanie nauki większej liczby języków obcych oraz poprawa jakości ich nauczania;
- zachęta do zwiększenia mobilności w zakresie szkolnictwa;
- wprowadzanie innowacji w rozwoju metod i materiałów służących kształceniu[28].

[27] *Education – Training – Youth*, op. cit.
[28] Tamże.

Program składa się z ośmiu akcji:

1. COMENIUS dotyczy nauki przedszkolnej, szkolnictwa podstawowego i średniego – skierowany jest do uczniów, nauczycieli ale i od kadr zarządzających, władz lokalnych i NGO zaangażowanych w projekty związane z tymi szczeblami edukacji.

2. ERASMUS dotyczy szkolnictwa wyższego, gdzie środki finansowe przekazywane są w postaci subsydiów uniwersytetom z przeznaczeniem na działania o „wymiarze europejskim" (wymiany studentów i kadry, transfery ocen – kredytów, projekty uniwersyteckie)) oraz stypendia dla studentów.

3. LINGUA dotyczy promowania nauki języków obcych i poprawy jakości ich nauczania.

4. GRUNDTVIG dotyczy kształcenia osób dorosłych (kształcenia ustawicznego)i nieformalnej edukacji.

5. MINERVA dotyczy zastosowania informatyki i nowych technologii w edukacji oraz kształcenia eksternistycznego.

6. Obserwacja i innowacje – dotyczy analizy zagadnień polityki edukacyjnej, Edukacyjnej Sieci Informacji (EURYDICE), wizyt dla urzędników ministerstw edukacji, kuratorów (podprogram ARION), promocji „wymiaru europejskiego" w kształceniu dorosłych (szerzenie wiedzy o UE), funkcjonowania NARIC (wspólnotowej sieci krajowych centrów informowania o uznawalności dyplomów).

7. Wspólne akcje z innymi programami europejskimi (podkreślające ich komplementarność).

8. Środki uzupełniające dotyczą poprawy funkcjonowania programu, podnoszenia świadomości jego odbiorców, wyrównywania szans kobiet i mężczyzn w dostępie do edukacji.

Akcja 6. wskazuje na nierozerwalność polityki informacyjnej UE z polityką edukacyjną. Przejawia się ona w działaniu Edukacyjnej Sieci Informacji – EURYDICE, która dostarcza dwa rodzaje usług: dostęp do informacji dla polityków państw członkowskich oraz dokonywanie analiz i prowadzenie dokumentacji w związku z prowadzoną działalnością edukacyjną. EURYDICE odpowiada też za prowadzenie skomputeryzowanej bazy danych – Eudised.

Drugą siecią jest NARIC – Sieć Informacyjnych Centrów Akademickich do spraw uznawania dyplomów i stypendiów. Powstała ona w roku 1984 i ma za zadanie promować mobilność studentów, nauczycieli i badaczy, dostarczając informację o uznawaniu kwalifikacji akademickich w państwach członkowskich UE.

Łączny budżet na okres 2000 – 2006 wynosi 1850 mln euro[29].

[29] *Education – Trainig – Youth*, op. cit.

2. Program LEONARDO DA VINCI

Program ten obejmuje wspólnotowe działania dotyczące poprawy jakości kształcenia zawodowego i kontynuuje programy: COMETT, EUROTECNET, FORCE, PETRA, IRIS.

Całkowity budżet na okres 1995 – 1999 wyniósł 730 milionów ECU, z czego:

- co najmniej 40% rocznego budżetu przeznaczano na wstępne kształcenie zawodowe[30],
- co najmniej 32% rocznego budżetu przeznaczano na ustawiczne kształcenie zawodowe[31].

Objął on w tych latach ponad 3000 projektów, w które zaangażowane było około 60 000 osób oraz 130 000 młodzieży.

Od 1 stycznia 2000 roku program wszedł w drugą fazę (podobnie jak SOCRATES) pod nazwą LEONARDO DA VINCI II.

Ma on na celu:

- rozwój umiejętności przede wszystkim osób młodych,
- poprawę jakości wstępnego i ustawicznego kształcenia zawodowego,
- promowanie innowacji i wzmacnianie rozwoju przedsiębiorczości.

Wieloletnie projekty i udział w programach realizować będzie można w trzech fazach: 2000 – 2002, 2003 – 2004 oraz 2005 – 2006, a dotyczyć one mogą:

- zwiększania zatrudnienia,
- tworzenia sieci partnerskich (MŚP, władze lokalne itp.),
- włączenia do pracy zawodowej grup defaworyzowanych: niepełnosprawnych, kobiet etc;
- rozwoju przedsiębiorczości i dostosowania do zmian na rynku pracy;
- wdrażania nowych technologii;
- poprawy przejrzystości porównywanych kwalifikacji.

Łączny budżet na te lata wynosi 1150 mln euro[32].

3. Program MŁODZIEŻ

Program ten powstał na podstawie decyzji Parlamentu Europejskiego i Rady Europejskiej z 13 kwietnia 2000 roku i jest kontynuacją poprzednich działań prowadzonych przez młodzież w ramach MŁODZIEŻ DLA EUROPY III oraz programów Europejskiego Wolontariatu.

Ma on na celu umożliwienie młodzieży zdobywania nowych umiejętności i doświadczeń.

---

[30] Wstępne kształcenie zawodowe obejmuje wszelkie formy nieuniwersyteckiego kształcenia zawodowego łącznie ze szkolnictwem technicznym i zawodowym, przysposobieniem do zawodu – czyli formy umożliwiające młodym zdobycie kwalifikacji zawodowych.

[31] Ustawiczne kształcenie zawodowe dotyczy kształcenia w miejscu pracy i podnoszenia kwalifikacji.

[32] *Education – Trainig – Youth*, op. cit.

Skierowany jest on do osób między 15 – 25 rokiem życia:
- chcących uczestniczyć w wymianach,
- wdrażających nowe inicjatywy w społecznościach lokalnych,
- wolontariuszy,
- organizacji młodzieżowych,
- młodych pracowników,
- menedżerów projektów i organizatorów,
- władz lokalnych,
- organizacji pozarządowych,
- innych związanych z edukacją i kształceniem nieformalnym.

Program składa się z 5 głównych akcji:
1) wymiana młodzieży w Europie;
2) wolontariat europejski;
3) inicjatywy młodzieżowe;
4) wspólne akcje z innymi programami (SOCRATES, LEONARDO DA VINCI);
5) środki uzupełniające.

Budżet na lata 1995 – 1999 wyniósł 126 milionów ECU i skorzystało z niego około 400 000 osób.

Jak już zostało to wspomniane, wcześniej polityka edukacyjna UE zaczęła obejmować również kraje spoza Unii. Na szczególną uwagę zasługują:
- Europejska Fundacja Kształcenia w Turynie – jej zadaniem jest asystowanie przy rozwoju wstępnego i ustawicznego kształcenia w 25 krajach partnerskich Europy Środkowej i Wschodniej, a poprzez zapewnianie pomocy technicznej we wdrażaniu programu TEMPUS oraz krajów basenu Morza Śródziemnego objętych programem MEDA;
- umowy o współpracy w zakresie szkolnictwa wyższego i zawodowego z USA i Kanadą[33].

4. Programy MATTHAEUS i KAROLUS

Są to działania specjalne dotyczące kształcenia zawodowego urzędników administracji publicznej i pracowników urzędów celnych.

Program MATTHAEUS powstał w odpowiedzi na znoszenie ceł i kontroli paszportowej na granicach państw członkowskich UE (zgodnie z postanowieniami Układu z Schengen z roku 1985 i Jednolitego Aktu Europejskiego). Duża liczba pracowników urzędów celnych musiała się przekwalifikować w czym miał pomóc program MATTHAEUS zapewniając m.in. możliwość zdobycia doświadczenia w innych krajach UE. Jako program uzupełniający w roku 1993 wszedł w życie program dotyczący opodatkowania pośredniego: MATTHAEUS-TAX.

[33] *Education – Trainig – Youth*, op. cit.

Program KAROLUS skierowany jest do urzędników administracji publicznej zajmujących się wdrażaniem regulacji prawnych dotyczących wspólnego rynku. Zapewnia on możliwość wymian urzędników i uczestnictwa w specjalnie dla nich organizowanych seminariach.

Internet a polityka edukacyjna UE

W dobie coraz powszechniejszego wykorzystania nowych technologii i komunikowania się nie sposób nie docenić roli Internetu.

Podążając za uzgodnieniami Rady Europejskiej z marca roku 1996 we Florencji, Komisja Europejska przyjęła plan zakładający wprowadzanie informatyki do szkół. Od roku 1997 prowadzono serię działań, a w szczególności tygodnie promocji w szkołach – Netd@ays Europe ukazujące możliwości korzystania z nowych technologii w szkolnictwie i kulturze – oraz konkursy europejskie na najlepszy edukacyjny produkt multimedialny.

8 grudnia 1999 roku Komisja Europejska przyjęła dokument „e-Europa: społeczeństwo informacyjne dla wszystkich", którego głównym celem jest zwiększenie zastosowania Internetu w szkołach i na uniwersytetach, aby umożliwić dostęp młodzieży do społeczeństwa informacyjnego. Raport Komisji „Edukacja jutra: innowacje i nowe technologie" stanowi kontynuację rozważań na temat wdrażania nowych technologii do systemów nauczania.

Podczas szczytu w Lizbonie w marcu 2000 roku ustalono, że każdy obywatel Unii powinien być zdolny do życia w epoce Internetu. Priorytety wypływające ze szczytu to:

- poszerzenie e-Europy: wzrost inwestycji rocznych na mieszkańca w zakresie zasobów ludzkich;
- zmniejszenie do roku 2010 o połowę liczby osób w wieku 18 – 24 lat, które ukończyły tylko szkołę podstawową i nie kontynuują nauki;
- organizowanie sieci partnerskich instytucji edukacyjnych i promowanie kształcenia ustawicznego;
- rozwój europejskich certyfikatów w zakresie informatyki („europejskiego prawa jazdy");
- ułatwianie mobilności studentów, nauczycieli i naukowców;
- zwiększanie synergii rynku pracy i szkoleń dzięki wykorzystaniu sieci, np. EURES czy „GATEWAY for learning"[34].

W ciągu najbliższych dziesięciu lat Piętnastka ma przekształcić się „w najbardziej konkurencyjną i dynamiczną gospodarkę opartą na wiedzy, zdolną do

[34] *Education – Trainig – Youth*, op. cit.

trwałego wzrostu gospodarczego z większą liczbą lepszych miejsc pracy i mniejszymi różnicami społecznymi". Zaplanowano obniżenie kosztów dostępu do Internetu jeszcze w roku 2000. W roku 2001 zaś – pełne połączenie i liberalizację rynków telekomunikacyjnych. Piętnastka będzie tworzyła Europejski Obszar Badań Naukowych i Innowacji – elektroniczną sieć łączności naukowej między szkołami wyższymi, instytutami i bibliotekami[35].

Wielość działań Unii Europejskiej w zakresie polityki edukacyjnej, kształcenia pozwala stwierdzić, że jest to polityka świadomie sfragmentaryzowana, wybiórcza i ukierunkowana na integrację gospodarczą: zrodziła się ze wspólnego rynku i podlega wszelkim jego ograniczeniom.

Inne europejskie programy edukacyjne

Obok programów realizowanych na poziomie Unii Europejskiej istnieją inne współorganizowane przez Radę Europy czy inne akcje o wymiarze europejskim. Podobnie jak państwa Unii Europejskiej również Polska będzie mogła z nich korzystać (i już korzysta), np. z:

a) bilateralnych programów współpracy z krajami Unii Europejskiej;
b) wielostronnych programów współpracy z krajami UE;
c) programów współorganizowanych przez Radę Europy;
d) dodatkowych akcji dotyczących europejskiego wymiaru w edukacji[36].

Ad a). Programy bilateralne przykładowo obejmują:

- wymianę nauczycieli;
- wymianę nauczycieli języków obcych (zarówno na poziomie szkół średnich, jak i uniwersytetów);
- wspólne programy badawcze;
- wymianę uczniów;
- stypendia przyznawane nauczycielom języków obcych przez ambasady danych państw, jak np. dla Hiszpanów pragnących uzyskać stopień doktora z języka francuskiego i włoskiego[37].

Ad b). Programy wielostronne związane są z uczestnictwem w programach Unii Europejskiej dotyczących edukacji:

– Socrates – podnoszenie jakości kształcenia na wszystkich poziomach szkolnictwa:

---

[35] http://euro.pap.com.pl/cgi-bin/europap.pl?grupa=2&ID=23.

[36] *The Education System in Spain, Eurydice Eurybase 1996*; dostępne przez serwer www.eurydice.org.

[37] *El sistema educativo en España, Eurydice Eurybase 1998*; www.eurydice.org

- ERASMUS,
- COMENIUS – udział w akcjach oraz konferencjach,
- LINGUA – przyznanie stypendiów dla uczniów znających języki obce i umożliwiając im wyjazd za granicę

– Leonardo da Vinci – kształcenie i szkolenia zawodowe dotyczące realizacji projektów;

– Młodzież.

Ad c). Programy współorganizowane przez Radę Europy.

Działania Rady Europy koncentrują się na zagadnieniach edukacji, kultury i dziedzictwa narodowego np.:

- nauczania języków obcych (sympozja i konferencje poświęcone temu zagadnieniu),
- szkolnictwa średniego,
- kształcenia ustawicznego nauczycieli,
- wymiaru europejskiego w edukacji szkolnej („Europa w Szkole")[38].

Projektami zarządzają 4 wyspecjalizowane Komitety: Edukacji, Szkolnictwa Wyższego, Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Ad d). Akcje poświęcone wymiarowi europejskiemu w edukacji:

- udział w programach: Jet, Olympus, Euroschola;
- współorganizacja letnich uniwersytetów dla nauczycieli;
- uczestnictwo w tworzeniu centrów dokumentacji europejskiej (w miastach);
- działania w ramach istniejącej sieci szkół europejskich;
- wydawanie dokumentów dotyczących różnych aspektów życia we Wspólnocie Europejskiej[39].

Zakończenie

Podsumowaniem przedstawionych w artykule zagadnień niech będą poniżej przedstawione wnioski:

1. Polityka edukacyjna odgrywa bardzo ważną rolę we współczesnym świecie, w którym tak wiele zależy od zasobów ludzkich. Wpływa ona na konkurencyjność regionów i gospodarek, choć związki pomiędzy poziomem wykształcenia a stopami bezrobocia mają przede wszystkim charakter pośredni. Bezpośrednia zależność bowiem istnieje pomiędzy wzrostem gospodarczym danego kraju a stopą bezrobocia. Im wyższy wzrost gospodarczy, tym większe

[38] Ibidem.
[39] Ibidem.

BIBLIOTEKA AE W Poznaniu

zapotrzebowanie na pracowników w określonych sektorach i gałęziach gospodarki. Prowadzone szkolenia zawodowe powinny przygotowywać potencjalnych pracowników do podjęcia pracy w poszczególnych branżach i ułatwić dostosowanie się do zachodzących zmian.

2. Bardzo istotna jest zatem współpraca ośrodków prowadzących szkolenia i pracodawców. Dzięki tej współpracy i wymianie informacji można określić, w jakich branżach występuje popyt na pracowników i dostosować do niego podaż. Równie ważne jest uwzględnienie długoterminowych prognoz gospodarczych kraju, które to wskazują na dalszy rozwój i determinują w pewien sposób działania na rynku pracy. Zadaniem ośrodków przeprowadzających szkolenia zawodowe jest odpowiednie dostosowanie programów szkoleń do sytuacji gospodarczej i umożliwienie kształcącym się zdobycie niezbędnych umiejętności. Olbrzymią rolę odgrywa kształcenie ustawiczne.

3. Nie tylko ośrodki prowadzące szkolenia zawodowe muszą odpowiednio przygotowywać do podjęcia pracy. Główne zadanie spoczywa na całym systemie szkolnictwa. Wprowadzanie reform szkolnych ma przyczynić się do poprawy sytuacji na rynku pracy. Proponowane zmiany w kształceniu uczniów mają umożliwić im łatwiejsze znalezienie pracy. Zadaniem szkoły jest przekazanie zarówno wiedzy ogólnej, jak i włączenie do programu kształcenia elementów kształcenia zawodowego i, co się z tym wiąże, nabycie podstawowych umiejętności, bez których podjęcie pracy jest obecnie prawie niemożliwe.

4. Aby zmniejszyć bezrobocie wśród młodzieży zachęca się ją do kontynuacji nauki w szkołach średnich i wyższych (zarówno uniwersyteckich, jak i pozauniwersyteckich). W całej Europie zauważalna jest tendencja do zatrudniania osób z wyższym niż podstawowe wykształceniem oraz wyższymi kwalifikacjami niż te zdobyte na poziomie szkoły podstawowej. Osoby z wyższym wykształceniem szybciej znajdują pracę, krócej pozostają na bezrobociu, a także w ich wypadku większa jest stabilność zatrudnienia (narażeni są w dużo mniejszym stopniu na zwolnienie z pracy).

5. System szkolnictwa dotyczy głównie młodzieży. Aby umożliwić ponowne wejście na rynek pracy osobom w wieku 45 – 55 lat (przeważnie gorzej wykształconych od młodszych pokoleń), proponuje się wspomniane już szkolenia zawodowe. Ponadto zachęca się przedsiębiorstwa, aby organizowały kursy dla przyjętych pracowników. Odbywają się one w ramach kształcenia ustawicznego trwającego przez całe życie zawodowe pracowników. Ich liczba jest wciąż zbyt mała i proponują je głównie większe przedsiębiorstwa. Ważne jest zatem, aby zachęcać odpowiednio małe i średnie przedsiębiorstwa do ich wprowadzania, a także do tego, by tworzyły one więcej miejsc pracy.

Idea kształcenia ustawicznego rozwinęła się na terenie Wspólnoty Europejskiej, ciężko dotkniętej bezrobociem populacji aktywnej zawodowo. Przez wiele lat na terenie Wspólnoty propagowano wzrost gospodarczy bezzatrudnieniowy.

Na pogorszenie sytuacji na rynku pracy wpłynęła recesja gospodarcza, która dotknęła wszystkie państwa Unii Europejskiej w latach 1992 – 93. W tym czasie pracę straciło około 5 mln osób. Już *Biała księga dotycząca wzrostu, konkurencji i zatrudnienia* z roku 1993 proponowała zmiany w tej dziedzinie. W roku 1997 Europejska Konferencja Związków Zawodowych opracowała deklarację, w której sprecyzowała cele makroekonomiczne na okres 1998 – 2002. Dotyczyły one zwiększenia zatrudnienia (rocznie o 1,5%), utrzymywania wzrostu gospodarczego na określonym poziomie (ok. 3,5% rocznie), zwiększenia inwestycji do 24% PKB, objęcia szkoleniami zawodowymi bezrobotnych (z 10% do 50%).

Odwołując się do Traktatu Amsterdamskiego, Rada Europejska określiła „wytyczne dla zatrudnienia" wprowadzane do wieloletnich planów zatrudnienia w państwach członkowskich. Plany te będą kontrolowane przez Komisję i dzięki temu polityka zatrudnienia będzie podlegała koordynacji[40].

Rada ustaliła też zadania na obecne lata. Szczególnie istotne jest stworzenie zachęt dla małych i średnich przedsiębiorstw, inwestycje w wysoko rozwinięte sektory technologii, zwiększenie nakładów na edukację, urbanistykę, ochronę środowiska, transport. W ramach systemów edukacyjnych i szkoleń zawodowych ustalono, że państwa członkowskie zaoferują:

- każdej młodej osobie rozpoczynającej pracę, przed upływem 6 miesięcy pozostawania na bezrobociu (a starszej – przed upływem 12 miesięcy), nowy start w formie szkolenia, dokształcania, praktyki zawodowej czy zmiany zawodu;
- poprawę jakości systemu szkoleniowego, aby zmniejszyć liczbę osób przedwcześnie porzucających szkołę;
- rozwinięcie systemu praktyk zawodowych w razie konieczności;
- zmniejszenie obciążeń administracyjnych wobec małych i średnich przedsiębiorstw, głównie tych, które tworzą nowe miejsca pracy;
- zachęty do podejmowania samodzielnej działalności[41].

Ponadto każde państwo ma zwiększyć dostęp do usług opieki społecznej, zmniejszyć liczbę bezrobotnych kobiet w stosunku do bezrobotnych mężczyzn, zachęcać do dialogu między partnerami społecznymi, który to ma prowadzić do uelastycznienia rynku pracy.

Ważne zatem, aby i Polska uczestnicząca już w programach i projektach unijnych umiejętnie z nich korzystała oraz odpowiednio zarządzała środkami z funduszy przedakcesyjnych i jednocześnie odpowiednio pokierowała dokonującą się (a słuszną w założeniach) reformą systemu oświaty. Bez odpowiednio wykształconej kadry nie można bowiem liczyć na zajęcie silnej pozycji na arenie międzynarodowej.

---

[40] H. Latkiewicz, *Problemy zatrudnienia w Unii Europejskiej*, „Wspólnoty Europejskie" nr 4 (80) 1998.

[41] Ibidem.

Ida Musiałkowska

The Education Policy of the European Union

Summary

The education policy plays crucial role in the contemporary world. This is the fact that no one can deny.

As presented in the introduction to one of the European education programmes one can assume that: "in a world of relentless change, it is increasingly important to build up knowledge in order to acquire useful skills, to get a job, or simply for personal fulfilment. Education is more and more lifelong process. Learning and training no longer means what goes on in school or university, but also in less formal environments and at any time of life". These are the reasons for presenting the activities of the European Community in reaching the goals referring to education and facing challenges of the 21st century.

The article stresses the necessity of education and continuous training. First part presents both the diversity and common features of education systems in the Member States of the European Union. It is pointed out that in each country the number of years of education has been increased. There are also common tendencies in programmes shaping: elements of so called general knowledge are enriched by specialist approach. Model of e-Europe and use of the ICT tend to be integral part of education process.

The European Commission has started to act in the field of education policy. However, the main decisions are left to the Member States. In order to facilitate the mobility and job finding the legal and instrumental basis on the education were found. The major part of the article concentrates on very concrete actions, programmes and networks directed to all parties involved in above mentioned issues. The programmes in years 2000 – 2006 emphasise the role of the local authorities and non-governmental organisations as well as students and education institutions of all kind. For Europe, still facing unemployment problem, involvement of each element of the society in education is inevitable. In order to increase the European competitiveness on the international scene and prevent the social exclusions of individuals, development of co-operation between scientists, politicians, NGOs and business environment is a must.

Poland that declares its wish to join the EU is encouraged to take advantage of existing programmes and financial resources. The earlier it learns how to adapt and function in common Europe the bigger benefits achieves in the future.